

A {-LAK} BENNFOGLALÓ ALAK HELYE A MAGYAR IGERAGOZÁS RENDSZERÉBEN

Írta: LOTZ JÁNOS*

Mint ismeretes, van a magyarban egy {-LAK} [1]-ra végződő igealak, amelyet akkor használunk, amikor a beszélő maga (egyes szám első személy) a cselekvés alanya és a közelebbiről ismert hallgató vagy hallgatók (második személy) a cselekvés tárgya, pl. *látlak* [2]. Ezt a formát *implikativusznak* [3], magyarul *bennfoglaló* alaknak fogjuk nevezni. E dolgozat célja, hogy meghatározza ennek az alaknak a helyét a magyar igeragozási rendszerben.

A magyar nyelv újabb grammatikái az implikativuszt az úgynevezett „tárgyas” formák közé sorolják — a XVI—XVII. századi grammatikusokról később szólnunk. — Lássunk néhány példát! Simonyi Tüzetes magyar nyelvtanában [4], miután sorra vette az alanyi személyragokat, a tárgyas személyragokkal foglalkozik, különbséget téve a második és harmadik személyű tárgyra vonatkozó ragok között. Színnyei ugyanígy jár el *Ungarische Sprachlehre* [5] c. könyvében: „Die Personalsuffixe in der objektiven Konjugation sind folgende: 1. Wenn das Subjekt die 1. Sing., und das Objekt die 2. P. Sing. oder Plur. ist, so steht als Suffix *-lak -lek*. 2. Die übrigen objektiven Personalsuffixe bezeichnen alle die 3. Objektpersonen...” Magyar nyelvtanomban [6] a ragozási kategóriák között az „Objektbestimmtheit” („tárgyhatározottság”) szempontjából két kategóriát különböztettem meg: 1. *Határozatlan alak* (unbestimmt) és *Határozott alak* (bestimmt), s az implikativuszt az igék paradigmarendszerében a határozott formák közé soroltam. R. Hall magyar nyelvtanában [7] hasonló módon jár el: „In addition, there is a special 'poly-synthetic' termination of the definite conjugation, which incorporates the element (1) referring to a second person direct object: (1^{st/2}k): *szeretlek 'I love thee (sg) or you (pl.)'*”. Majtinszkája orosz nyelven írott grammatikájában [8] az implikativuszt szintén a tárgyas alakok közé sorolja, használati szabályait pedig a tárgyas igeragozási rendszer használati szabályainál adja meg. Az újabb magyar grammatikák között Szabó Dénes egyetemi jegyzetében [9] megkülönböztet alanyi ragokat, amelyek csupán az alany személyét fejezik ki, és tárgyas ragokat, amelyek a tárgy személyét is kifejezik, s megállapítja, hogy az utóbbiak között első személyű tárgyra vonatkozó rag nincs, második személyű tárgyra vonatkozó egy van (az implikativusz), és a többi mind harmadik személyű tárgyra vonatkozik. A nemrég megjelent akadémiai nyelvtan [10] szintén alanyi és tárgyas ragozást különböztet meg, és az utóbbiban különbséget tesz egy nem teljes és egy teljes típus között. A nem teljes típusnak egy tagja van, egyes szám első személy második személyű tárgyra való utalással, a teljes típusban pedig minden személy megvan harmadik személyű tárgyra való utalással.

* A New York-i Columbia egyetem volt professzorának, azóta a Center for Applied Linguistics (Washington) elnök-igazgatójának Közleményeink számára küldött cikke.

Az implikatívusz „tárgyas” formák közé való helyezésének megokolása egyszerű és világos. Míg az úgynevezett „alanyi” formák csupán az alany személyét fejezik ki minden tárgyi vonatkozás nélkül, a „tárgyas” formák tárgyi vonatkozást is tartalmaznak, amely vagy második személyű (implikatívusz) vagy harmadik személyű tárgyra utal [11].

Az 1948-ban Párizsban tartott hatodik Nemzetközi Nyelvészkonferencián a magyar ige-paradigmának elemzésénél arra a végkövetkeztetésre jutottam, hogy az implikatívusz helye nem a „tárgyas” formák között van [12]. Ezt a megállapítást azonban részletesebb megokolás nélkül adtam elő, a bizonyítás itt következik.

A nem egyes szám első személyű alakok elemzésével kezdem. Ezeknél általában két alak fordul elő: [13]

<i>vársz</i>	<i>várod</i>
<i>várna</i>	<i>várná</i>
<i>várjatok</i>	<i>várjátok</i>

A második oszlopban levő alakokat akkor használjuk, ha a következő három feltétel együtt teljesül: *a*) van tárgyi vonatkozás; *b*) a tárgy harmadik személyű; és *c*) a tárgy határozott. (A *magam*, *magad* stb. által kifejezett visszaható vonatkozás minden személyben harmadik személyű határozott tárgynak számít.) Az első oszlopban levő alakokat akkor használjuk, ha e feltételek valamelyike nem teljesül: tehát *a*) vagy nincs tárgyi vonatkozás; *b*) vagy a tárgy nem harmadik személyű (hanem első vagy második); vagy *c*) a tárgy harmadik személyű, de nem határozott. (Mint hogy a visszaható [reflexivitás] harmadik személyű határozott tárgynak számít, az első és második személyű tárgyaknak irreflexivéknek kell lenniük, azaz személyben különbözniük kell az alanytól. A visszaható alak megegyezik személyben az alannyal.)

Ezt az oppozíciót az *általános* és *határozott* terminusokkal jelöljük, ezekkel helyettesítvén a hagyományos és a félreérthető „alanyi”, és „tárgyas” megjelöléseket. [14] Az oppozíció két tagja közül a *határozott* a körülírtabb, a specifikusabb, a „megjelölt” (merkmalhaft), az *általános* a generálisabb, a „jelöletlen” (merkmallos).

Az egyes szám első személyű alanyánál a helyzet más. [15] Itt két típust különböztethetünk meg: *a*) vagy három alak van, *b*) vagy két alak van. Általában három alak van, két alak a perfektumban és az *-ik*-es igéknél emelkedett stílusban fordul elő (a köznyelvben az *-ik*-es igéknek is háromalakja van), például

	<i>várok</i>	<i>várlak</i>	<i>várom</i>
	<i>várnék</i>	<i>várnálak</i>	<i>várnám</i>
	<i>várjak</i>	<i>várjalak</i>	<i>várjam</i>
de	<i>vártam</i>	<i>vártalak</i>	
	<i>enném</i>	<i>ennélek</i>	

(vö. köznyelvi *ennék*, *enném*, *ennélek*.)

A probléma itt az, hogy e két, illetve három alakot tartalmazó csoportokat hogyan viszonyíthatjuk az előbbiekből értelmezett *határozott-általános* oppozícióhoz, [16] modernebb terminológiával: hogyan képezhetők ezek le egymásra.

Nyilvánvaló, hogy három alakot nem lehet kettőre egy-egy megfeleléssel leképezni. Itt két lehetőség van, vagy egészen újfajta oppozíció rendszert kell felállítanunk, vagy a kettős oppozíció egyik tagjának két tag felel meg, természetesen új oppozíció osztódással. Mikor az egyes szám első személyben két alak van,

a megfeleltetés matematikailag megvalósítható, lehetséges azonban az is, hogy az oppozíció itt másfajta.

a) Amikor három alak van, az *-m* végződésűt pontosan akkor használjuk, amikor a határozott alakokat a többi személyben határozott harmadik személyű tárgyakkal. Ennek az alaknak pontosan ugyanaz a tartománya (extenziója). Ezért az implikatívusz {-LAK} forma alosztálynak felel meg az oppozíció *általános* tagján belül. Ez egy közelebbről ismert második személyre való tárgyi vonatkozást juttat kifejezésre, míg a megelőző *l* nélkül *k*-ra végződő alak vagy harmadik személyű határozatlan tárgyra utal, vagy tárgyi vonatkozás hiányára (abszolút használat). A kettő együtt fedi az általános kategóriát a többi személyben. Ez az oppozíció az *implikatívusz* és a *nem-implikatívusz* között áll fenn. Itt tehát a helyzet a következő:

Alany \ Tárgy		Első és második személyű tárgy (irreflexív)		Nincs tárgy	Harmadik személyű tárgy, határozatlan	Harmadik személyű tárgy, határozott (reflexív)
Egyszám	1. személy	<i>várlak</i> (téged)		<i>várok</i> (—, valakit)		<i>várom</i> (őt, magamat)
	2. személy	(engem,	+ <i>vársz</i>	—, valakit)		<i>várom</i> (őt, magadat)
	3. személy	(engem, téged,	+ <i>vár</i>	—, valakit)		<i>várja</i> (őt, magát)

stb. Ez a felfogás egyezik Szenci Molnár Albertével (*Novae Grammaticae Ungaricae Libri Duo*, 1610). [17] Ő egy veláris (*-nak*) és egy palatális (*-nek*) igeragozást különböztet meg; ezenkívül mindkettőben két alosztályt: Activum indirectum (megfelel az általánosnak) és Activum directum (megfelel a határozottnak). Egy paradigmaminta a jelentő mód jelen időre, amit ő Praesens Primum-nak nevez, a következő:

Singularis

3 Lát, *videt*
2 Látsz, *vides*
1 Látoc, *video*

Singularis

3 Láttya, *videt hoc vel illud*
2 Látod
1 Látom.

et látlac, *video te vel vos*.

Pluralis

3 Látnac, *vident*
2 Láttoc, *videtic*
1 Látunc, *videmus*

Pluralis

3 Láttýác
2 Láttýátoc
1 Láttýuc

És hasonlóképpen a többi kategóriában.

Sylvester János grammatikájában (*Grammatica Hungaro-Latina*. 1539 [18]) a középkori hagyományhoz áll közelebb. Ő az általános igeragozást tekinti alapvetőnek (*absoluta*) és mind az implikatívuszt, mind a határozott alakokat affixumokkal származtatottnak. Érdekes módon azonban az implikatívusz paradigmáját a nem-határozott alakokkal folytatja: „Ut autem res fiat dilucidior, de singularis

ordine ponam paradigmata: *Amo* absolute acceptum, sic coniugatur: *Amo*, szeretek; *amas*, szereccz; *amat*, szeret; *amamus*, szeretünk; *amatis*, szerettek; *amant*, szeretnek... Idem verbum si construatur cum accusativo, pronominis secunde personae *l* literam ante ultimam verbi adscissit syllabam, quae haud dubie pronominum vim obtinet: *Amo te*, szeretlek, *amas*, szereccz, *amat*, szeret, *amamus*, szeretünk, *amatis*, szerettek, *amant*, szeretnek... Quodsi idem verbum construatur aut cum nomine sine proprio, sine appellatiuo, aut etiam pronomine accusatiui casus, tertiae personae, pro extrema litera *k*, *m* obtinebat... *Amo Petrum aut illum*, *amas*, *amamus*, *atis*, *ant*. Szeretem, szereted, szereti, szerettük, szeretitek, szeretik,”

Komáromi Csipkés György hét igeragozási mintát sorol fel (Hungaria Illustrata, 1655). [19] Az implikativusz ezek közül az ötödikhez és hatodikhoz tartozik (ez Szenci Molnárnál a palatális típus): „7. Paradigma quintae conjugationis est *kérlek*, ad quod referenda omnia verba in *lek* praecedente consona aliqua desidentia, ut *verlek*, *mérlek*, *veszlek*. Paradigma sextae conjugationis est *várlak*, ad quod referenda omnia verba in *lak* praecedente consona aliqua desidentia, ut *látlak*, *várlak*, *haraplak*”. Ezután szintén a paradigma többi személyéhez tartozó általános alakokkal folytatja a felsorolást.

Végül, az implikativuszt Pereszlényi is az általános alak alosztályának tartja (Grammatica Linguae Ungaricae, 1682 [20] és „Alter modus primarum personarum”-nak nevezi, de nem ad teljes paradigmát.

Tehát egyetlen régebbi grammatikus se sorolja be az implikativuszi {-LAK} formát a határozott („tárgyas”) kategóriába. [20/a]

b) Ha csupán két alak van egyes szám első személyben, az alakok nem fedik egymást és nem vethetők össze pontosan. Az implikativusz itt is egyes szám első személyű alanyra és második személyű tárgyra vonatkozik, de az *-m*-re végződő alak funkciója bővebb és nem csupán harmadik személyű határozott tárgyra vonatkozik, hanem harmadik személyű határozatlan tárgyra is, vagy pedig nincs tárgyi vonatkozása, e két utóbbi esetben azt a funkciót tölti be, amit fentebb a *-k*-ra végződő alak. [21]

Itt új oppozíciót állapíthatunk meg: *implikativusz* ~ *nem-implikativusz*. [22] Az előbbi elrendezést véve alapul, a helyzet ebben az esetben a következő:

Alany \ Tárgy		Tárgy		Nincs tárgy	Harmadik személyű tárgy, határozatlan	Harmadik személyű tárgy, határozott (reflexív)
		Első és második személyű tárgy (irreflexív)				
Egyes szám	1. személy	<i>várlak</i> (téged)			<i>vártam</i> (—, valakit)	öt, magamat)
	2. személy	(engem,		<i>vártál</i> —, valakit)		<i>vártad</i> (öt, magadat)
	3. személy	(engem, téged,		<i>várt</i> —, valakit)		<i>várta</i> (öt, magát)

Összefoglalva az elmondottakat, az implikativusz nem sorolható a határozott alakok közé. Ha az egyes szám első személyben háromszoros megkülönböztetés található, akkor ez egy speciális oppozíció tagja a nem-határozott kategórián belül, amit a többi személyben egyetlen alak képvisel. Ha csupán két alak fordul elő, egy új oppozíció jön létre az implikativusz és nem implikativusz között. Itt olyan

nyelvi dinamizmussal állunk szemben, amely a grammatikai rendszer újra modellálásának és változásának egyik lehetséges forrása. Az implikativusz a *megjelölt* (merkmalhaft) kategória és minden esetben különbözik a többi első személyű alaktól. Az implikativusz „rossz helyre tevésének” a magyar igeragozási rendszerben az volt az oka, hogy csupán a tárgyra irányulás szemantikai elemzésére fordítottak figyelmet, ahelyett, hogy az alany-tárgy viszonyok szintaktikai szerkezeteinek egészét vizsgálták volna tekintetbe véve a teljes paradigma rendszert.

Az egyes szám első személyre javasolt megoldást az alábbi táblázatban foglalhatjuk össze:

Alany \ Tárgy	Első és második személyű tárgy (irreflexív)	Nincs tárgy	Harmadik személyű tárgy, határozatlan	Harmadik személyű tárgy, határozott (reflexív)
Háromszoros különböztetés	-LAK	-K		
Kétszeres különböztetés				-M

A morféma-elemzés szempontjából ez azt jelenti, hogy a -LAK két morféma-ból álló (bimorfematikus) igeragnak tekintendő, amelyben K fejezi ki az egyes szám első személyű alanyt, L a második személyű tárgyat. [23] Az implikativusz egyedülálló alak a magyar igeragozási rendszerben, de könnyen beilleszthető az alany-tárgy relációk keretébe, ami az igeragozási rendszerben kifejezésre jut. [24]

JEGYZETEK

- [1] A {-LAK} négy alakváltozatban fordul elő: *-lak, -lek, -alak, -elek*. A megfelelő változat kiválasztását a magánhangzót illetően a *tő*, a kötőhangzót illetően a közvetlen megelőző morféma határozza meg, pl. *lát-lak, kér-lek, tanít-alak, ejt-elek*.
- [2] A többes második személyt általában kötelezően kifejezett *titeket* vagy *benneteket* személyes névmási formákkal fejezzük ki.
- [3] Az implikativusz műszó tudomásom szerint ebben a dolgozatban jelenik meg először. A hatodik nemzetközi nyelvészkonferencián (Actes du sixième congrès international des linguistes, Paris, 1949, 467—68) az *inkluzív* terminust használtam; ez nem túlságosan szerencsés elnevezés, minthogy a grammatikai irodalomban a többszám első személy bizonyos a hallgatót is magában foglaló típusára elég általánosan használatos az *inkluzív* műszó. R. HALL magyar nyelvtanában (*Hungarian Grammar*, Language Monograph No. 21, Baltimore, 1944) a 41 és 43. oldalakon idézőjelbe tett „incorporating” formáról beszél; ez se szerencsés műszó, mert ezt meg egy bizonyos tipológiai jelenségre foglalta le a nyelvészeti irodalom. A magyar nyelvészeti irodalomban részletesebb körülíró leírás használatos inkább, mint egy speciális műszó, pl. *második személyű tárgyra mutató igealak*.
- [4] SIMONYI: *Tüzetes Magyar Nyelvtan*, I. kötet, Budapest, 1895, 605—6.
- [5] J. SZINNYEI: *Ungarische Sprachlehre* (Sammlung Göschen 595), 1912. 63.
- [6] J. LOTZ, *Das Ungarische Sprachsystem*, Stockholm, 1939, 44 és köv. és 124 és köv.
- [7] R. HALL i.m. 41 és 43.
- [8] K. E. MAJTINSZKAJA, *Vengerszkij Jazyk*, I. kötet, Moszkva, 1955, 211—2.
- [9] SZABÓ DÉNES, *A mai magyar nyelv*, Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1955, II. rész, 238—9.
- [10] *A mai magyar nyelv rendszere*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961, I. 482—3 és 508 kk. (Ennek a résznek a szerzője Tompa József.)
- [11] Így például az Akadémiai Nyelvtanban; 482. l.: „Vannak azonban olyan személyragjaink is, amelyek az alany számán és személyén kívül még azt is kifejezik, hogy a cselekvés 2. sze-

mélyű tárgyra (téged, titeket'), vagy pedig 3. személyű határozott tárgyra (öt, őket, a fiút, a leányokat stb.) irányul..."

- [12] Lásd a 3. sz. jegyzetet.
- [13] A következő eltérő esetek fordulhatnak elő: 1. Hiányosság (defektivitás); az alakok száma kisebb és a szemantikai vonatkozás is csökken; például *van*, nincs megfelelő tárgyas alak. 2. Átfedés (szinkretizmus); az alakok száma növekszik, a szemantikai vonatkozás azonban ugyanaz marad; például *várnátok* (*várnátok és várnátok azt*). 3. Bővülés (abundáció), az alakok száma növekszik és a szemantikai vonatkozás is megosztódik, pl. várd (szigorúbb), várjad (enyhébb). 4. Váltakozás (variáció), az alakok száma növekszik, a szemantikai vonatkozás azonban ugyanaz marad (a különbség a stílusban, az egyéni használatban van) pl. *érzi és érezi*. — Ezek egyike sem befolyásolja elemzésünket.
- [14] Nem ismerek a grammatikában olyan műszavakat, amelyek rosszabbak és félreérthetőbbek lennének, a tanításban több nehézséget okoznának és a nyelvi elemzést is inkább zavarnák, mint az „alanyi” és „tárgyas” ragozás. Az úgynevezett „tárgyas” alakok alanya pontosan ugyanaz, mint a megfelelő „alanyi” alakoké, az „alanyi” alakok pedig változatosabb tárgyakal fordulnak elő, mint a „tárgyasok”, beleértve a harmadik személyű tárgy-típusok nagy számát. A „tárgyas” és „tárgyatlan” terminusok ugyanúgy félreérthetőek. Német nyelvtanomban a „bestimmt” (*határozott*) és „unbestimmt” (*határozatlan*) terminusokat használtam. „Az igék alakja a Jókai Kódexben” című tanulmányomban (1939) az *Általános és Határozotti* megjelöléseket használtam, azt akarván kifejezésre juttatni ezzel, hogy a két osztály közt nincs párhuzamosság (lásd különösen a 17. lapot). A határozott és nem-határozott terminusokat PAULUS PERESZLÉNYI *Grammatica Linguae Hungaricae* c. műve (1682) tartalmazza: „prima est verborum activorum in determinatorum... Altera est activorum, ad certam rem determinatorum”; ezekhez még további kettő járul: „Tertia passivorum. Quarta neutrorum, quorum tertia persona singularis desinit in -ik.” (*Corpus Grammaticorum Linguae Hungaricae Veterum*, 459—60 és kk).
- [15] A számbeli variációval kapcsolatban (lásd a 13. sz. jegyzetet) a következő esetek fordulnak elő: 1. Defektivitás. Néhány igének nincs implikatívusza; például *vagyok*. 2. Szinkretizmus. Pl. *láttam*. Ez az eset befolyásolja az elemzést, ezért részletesebben fogjuk tárgyalni. 3. Abundáció. Nem fordul elő egyes szám első személyben; és 4. Variáció. Tőváltozatokban fordulhat elő; pl. *érezek* vagy *érezek*, *érezlek* vagy *érezlek*; és *érzem* vagy *érezem*. Ez utóbbi eset nem befolyásolja a megoldást az implikatívuszt illetően.
- [16] Ezzel kapcsolatban érdekes a Pereszlényi művéből vett következő idézet: „Commune praeterea discentibus offendiculum est in verbis activae praesentis significationis earundem personarum duplex, aut etiam triplex usus, ut: *Tanítok, tanítalak, tanítom*: doceo; *szeretek, szeretlek, szeretem*: amo; *tanítasz, tanítod doces; szeretsz, szereted*: amas... *Corpus Grammaticorum Linguae Hungaricae Veterum*, p. 406.
- [17] *Corpus Grammaticorum Linguae Hungaricae Veterum*, 183 és 195.
- [18] *Corpus Grammaticorum Linguae Hungaricae Veterum*, 59. Az β -t sz-re, az $\acute{u}$ -t $\ddot{u}$ -re változtattam.
- [19] *Corpus Grammaticorum Linguae Hungaricae Veterum* 376.
- [20] *Corpus Grammaticorum Linguae Hungaricae Veterum*, 473.
- [20/a] A tanulmány befejezése után megnéztem az implikatívusz tárgyalását korábbi grammatikákban (a régebbiek közül néhány, így RÉVAIÉ és VERSEGHYÉ, nem állt rendelkezésemre). Érdekes módon a magyar grammatikai hagyomány a 19. század második feléig nem sorolta az implikatívuszt a határozott formák közé. Rendszerint két-személyű formának nevezik és vagy a teljes paradigmák végéhez csatolják a PERESZLÉNYI-féle tradíciót követve, vagy kifejezetten nem határozott formák között jelenik meg. Így például Földi (1795), Fogarasi (1843) és Gondol (1845) grammatikájában és az Akadémiai nyelvtanban (Magyar Tudós Társaság, 1847) épp úgy, mint később SZVORÉNYI iskolai nyelvtanában (1861). (Gyarmathy [1794] első és második személynék tekinti és a jelentő mód jelen idő egyes szám második személyű alakok alapján négy igeragozást különböztet meg: -sz, -d, -lak, -l.) Az implikatívusznak a tárgyas határozott formák közé sorolása más hagyomány alapján írott nyelvtanokban jelenik meg először. Így Riedl (Magyarische Grammatik, Wien, 1858) „Objektive Konjugazion” alatt a következőket írja: „Wie bereits in dem vorigen... § 103 erwähnt worden ist, enthalten die Personalendungen der objektiven Konjugazion ausser den entsprechenden Elementen zur Bezeichnung des Subjektes auch eine Hinweisung auf das Objekt der Thätigkeit des Verbums. Jedoch sind von den in dieser Beziehung überhaupt möglichen Kombinationen nicht alle im wirklichen Gebrauch. Die 2. Person beider Numeri als Objekt jedoch nur mit der 1. Person Sing. als Subjekt ist in allen Zeiten und Arten vorhanden. Es wird dargestellt durch das konstante nach den Modus- und Tempusexponenten folgende Suffix: *-lak, -lek*, in welchen

Formen das *-l* als Representant der 2. Person mit dem Suffixe der 1. Person *-k* verbunden ist." (p. 179). Úgy látszik, hogy ez a nézet SIMONYI hatására általánossá vált.

Érdekes lenne megvizsgálni a katolikus és protestáns iskolai hagyomány szerepét, valamint a 18. és 19. század nyugati nyelvészetének hatását, nem csupán e kérdés, hanem a magyar grammatika egész történetének szempontjából.

- [21] A szintaktikai környezet, természetesen, differenciálhat a különböző lehetőségek között. A megkülönböztetés a mai köznyelvben redundáns, ha tárgy van a mondatban, azonban gyakran nincs tárgy és ilyenkor a különbséget az ige fejezi ki.
- [22] A régebbi grammatikusok — és ebből a szempontból több modern is — nem ismerik a szinkretizmus fogalmát és ezért ezt a problémát figyelmen kívül hagyják. Az azonos alakot két homonim részre osztják és felsorolják mindkét paradigmában.
- [23] Ezt már SYLVESTER is megállapította: „De L primae personae singularis numeri. Ego amo, doceo, lego, audio, audio te. *Szeretlek, tanytlak, oluaslak, halgatlak, seghytlek. Corpus Grammaticorum. Linguae Hungarica Veterum*, 44; s a fenti szövegbeli idézetben. Ugyanígy több későbbi magyar nyelvtanban.
- [24] Két ilyen viszony van: *a)* Egy általános, mely minden személyű alanynál megvan harmadik személyű tárgyra vonatkoztatva, ahol pluralitás lévén, több fajta tárgy közötti választás lehetséges, innen a teljes paradigma, és *b)*, egy különleges, mely a beszédszituációban résztvevő beszélő vagy író (egy-első személy) és az intímen ismert hallgató (vagy hallgatók) között áll fenn, ezért csak egy alak van. (A nem közlő ismert hallgató, valamint a visszahatás minden személyben, harmadik személyként van kategorizálva, természetesen történeti okokból, mivel későiek.)

*

— A {-LAK}-os alaknak a fenti cikkben javasolt elemzésével ketten is foglalkoztak: TOMPA JÓZSEF, „Ragozás tanunk vitatott kérdései és nyelvtani oktatásunk.” *Magyar Nyelvőr*, 1964 (68. évf.), különösen 442—4, és KERESZTES KÁLMÁN, „About the Problem of the Hungarian Implicative”, *Ural-Altäische Jahrbücher*, 1964 (36. kötet), 39—45.

Ez a cikk magyar fordítása annak az angol eredetinek, mely a Ravila emlékkönyvben (*Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Paavo Ravila*, MSFO-u/125, Helsinki 1962) jelent meg „The Place of the Implicative {-LAK} Form in the conjugation pattern of Hungarian” címen.

МЕСТО ФОРМЫ „-LAK” ВЪВ ГЛАГОЛЬНОЙ СИСТЕМЕ ВЕНГЕРСКОГО ЯЗЫКА

Я. Лотц

Автор рассматривает взгляды старых грамматиков, занимающихся данной формой. Вопреки им он уже в своём докладе на Парижском Международном конгрессе в 1948 году сделал конечный вывод, что место данной формы, названной имплицативом, не среди „переходных”. Обоснование этого раннего вывода содержится в этой работе. Автор с точки зрения анализа морфем, определяет, что „-LAK” должен считаться глагольной прилепой (биморфематичной), состоящей из двух морфем, в которой „K” выражает подылежащее первого лица единственного числа, а „L” объект второго лица.

DIE STELLUNG DER IMPLIKATIVFORM „-LAK” IM UNGARISCHEN KONJUGATIONSSYSTEM

Von J. Lotz

Verfasser überblickt die Auffassung der die genannte Form behandelnden älteren Grammatikern, denen gegenüber er bereits in seinem Vortrage am Pariser Internationalen Kongress 1948 zur Schlussfolgerung gelangte, dass der Platz der erwähnten, Implikativ genannten Form nicht unter den „transitiven” Konjugationsformen zu suchen ist. Gegenwärtige Arbeit enthält die ausführliche Begründung seiner früher dargelegten Meinung. Vom Standpunkt der Morphemanalyse stellt Verfasser fest, dass die Endung -LAK als ein aus zwei Morphemen bestehendes (bimorphematisches) Konjugationsuffix zu betrachten ist, worin das K das Subjekt erster Person, das L das Objekt zweiter Person darstellt.